

Ciutat, escola i participació infantil: avaluació i innovacions del projecte 'La participació dels infants a la ciutat'

Ana Novella Cámara*

Resum

Actualment, la participació infantil és una responsabilitat compartida per municipi i escola. L'experiència del projecte *La participació dels infants a la ciutat*, des de 1998, treballa per promoure la participació dels infants a la ciutat. En els resultats del projecte, que s'emmarca en una investigació-acció, destaquen els elements que els infants identifiquen que han après i la seva utilitat, com també els aspectes que consideren que els han agradat més i menys del conjunt del projecte dut a terme a l'aula. La percepció dels infants ajuda a avaluar i identificar innovacions de forma participada.

Paraules clau

participació infantil, ciutadania, ciutat, escola, educació en valors

Recepció de l'original: 2 de setembre de 2009

Acceptació de l'article: 20 de gener de 2010

Introducció

A l'última dècada, els governs locals han impulsat iniciatives per implicar els ciutadans i les ciutadanes en la construcció del projecte de ciutat. La participació ciutadana és un dels pilars de les societats democràtiques i s'ha convertit en un dels estàndards dels equips de govern, que han cregut en la ciutat com a projecte col·lectiu. La participació ciutadana, en la majoria dels municipis, s'ha impulsat en sectors d'edat adulta, en aquells grups d'edat que exerceixen el seu dret a vot. La infància és un dels grups de ciutadans invisibles en temes de participació. Molt pocs governs locals han pensat en la infància com a col·lectiu que té alguna cosa a dir en la construcció de la seva ciutat.

Des de fa més de dotze anys, hi ha un moviment de ciutats que impulsen polítiques a favor de la participació dels infants a la ciutat en el marc de la Xarxa de Consells d'Infants, impulsada per l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona. Els municipis que en formen part comparteixen la màxima d'impulsar els drets civils dels infants mitjançant la seva implicació en l'òrgan de participació: el consell d'infants. Cada municipi, des dels seus trets d'identitat, ha dut a terme la seva experiència de forma diferenciada per impulsar la participació infantil a partir d'estratègies pròpies.

Aquest article presenta l'experiència del Programa d'infància de Sant Feliu de Llobregat, que des de 1998 té la finalitat de promoure la participació dels infants a la ciutat a partir d'un treball a l'escola d'educació en valors i d'educació de la ciutadania.

(*) Professora del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona. S'ha especialitzat en el camp de l'educació en valors i la participació infantil, en especial en la dels infants a la ciutat dins dels consells d'infants. Adreça electrònica: anovella@ub.edu

El teixit conceptual de la participació infantil

La ciutat, i el seu govern, no configuren un espai neutre per a la formació de la ciutadania. Com agent i entorn educatiu actiu, ha de poder assumir la seva praxi pedagògica per al foment dels valors democràtics i per a l'apoderament dels seus ciutadans.

La ciutat, des d'allò local, ens permet posar-nos en relació amb els elements claus de la nostra ciutadania; és a dir, amb tots aquells aspectes que aniran configurant una forma de relacionar-nos i de conviure amb els nostres conciutadans i amb el nostre entorn. És un context educatiu, un mitjà, un contingut per aprendre... però sobretot un teixit de valors que permetrà experimentar diferents formes de viure *en, per a i des de* la ciutat.

Actualment, la majoria de les ciutats reconeixen el seu paper educador i expliciten les seves intencionalitats educatives concretant-les en un conjunt d'accions per assolir-les. Una de les iniciatives impulsores del paper actiu de la ciutadania com a agent educatiu és la Carta de les Ciutats Educadores (1990), redactada per primera vegada a la ciutat de Barcelona el 1990, en el marc del I Congrés Internacional de Ciutats Educadores, i revisada en dues ocasions, al II Congrés Internacional de Bolonya (1994) i al de Gènova (2004), per tal d'adaptar-ne els plantejaments als nous reptes i a les noves necessitats socials. Entre els seus plantejaments, n'hi ha un que continua vàlid, i que va moure el seu origen: el convenciment que el desenvolupament dels ciutadans no es pot deixar a l'atzar. La revisió feta a la trobada de Gènova (2004) va donar més èmfasi a la responsabilitat i compromís de la ciutat en la formació de la ciutadania i a les experiències per al seu exercici. I així, es manifesta en els articles 9 i 20 de la Carta:

Principi 9

La ciutat educadora fomentarà la participació ciutadana des d'una perspectiva crítica i responsable. Per això, el govern local facilitarà la informació necessària i promourà, des de la transversalitat, orientacions i activitats de formació en valors ètics i cívics.

Estimularà també la participació ciutadana en el projecte col·lectiu a partir de les institucions i organitzacions civils i socials, tenint presents les iniciatives privades i altres formes de participació espontània. [...]

Principi 20

La ciutat educadora ha d'oferir a tots els habitants, com a objectiu cada cop més necessari per a la comunitat, formació en valors i pràctiques de ciutadania democràtica: el respecte, la tolerància, la participació, la responsabilitat i l'interès per la cosa pública, pels seus programes, els seus béns i els seus serveis.

La ciutat ha de generar una dinàmica educadora que incorpori els ciutadans en el disseny del projecte social que l'orienta i la defineix. Cal incorporar el ciutadà no només per garantir que totes les veus estan representades dins del projecte i que, per tant, ningú no en quedi exclòs, sinó també per garantir la formació d'una ciutadania cada vegada més protagonista i competent en la construcció del projecte de ciutat. Si la ciutat aposta per impulsar una formació de la ciutadania a favor d'un projecte sociocomunitari compartit necessita fer-ho des del convenciment que la formació en valors i la participació activa de la ciutadania en aquest projecte són l'essència de la formació personal i de la construcció d'una democràcia més sòlida.

En el marc de la ciutat educadora, el Projecte Educatiu de Ciutat (PEC) és l'instrument que permet definir i concretar les accions i les actuacions per desenvo-

lupar els principis que impulsa, a partir del compromís i l'activació de diverses estratègies polítiques i educatives al municipi. Per posar en marxa un PEC, primer ha de plantejar-se el model de ciutat cap on es vol caminar i quins valors han de sustentarlo, alhora que l'educació haurà de tenir un espai central tant a l'agenda política com en el debat ciutadà (Roig, 2007, p. 177).

L'educació, entesa com a responsabilitat col·lectiva i com a eina que permet la incorporació de tots els membres d'una comunitat a la condició de ciutadans, n'és una peça central (Subirats, 2004). La defensa de la corresponsabilitat de tots els agents socials en la formació integral de la persona és un dels principis dels PEC. La formació en l'exercici de la ciutadania suposa una determinada percepció de la ciutat; l'aprehensió de nous valors culturals i democràtics; un sentiment d'identificació; una consciència de pertinença; un exercici de la participació, del compromís i de la solidaritat: la ciutat se situa en el camp dels valors.

La ciutat com a context ofereix múltiples oportunitats per participar en la seva vida quotidiana. Ara bé, cal que aquesta participació vagi a més i es materialitzi en pràctiques concretes que permetin l'exercici dels drets civils dels infants i la seva formació integral com a ciutadans.

En aquest moment, les bases legals i conceptuals són les adients per fer de la participació un eix central de les polítiques sobre la infància. La Convenció sobre els Drets de l'Infant és el primer document on se'ls reconeix la participació en tot allò que els afecta.

Avui, si volem parlar de participació no ho podem fer únicament com un dret, sinó que hem d'integrar múltiples vessants: com un valor democràtic; un contingut formatiu; una metodologia de treball; un principi que impulsa el desenvolupament; un rol; una manera de definir les relacions interpersonals; una manera d'entendre i d'estar en el món, etc. En definitiva, assumim la participació infantil com una experiència personal i col·lectiva que permet implicar-se en projectes socials que, mitjançant la paraula i l'acció compromesa, pretenen transformar la realitat propera (Noveglla, 2008a).

Si els governs locals comparteixen aquesta definició de participació, concretaran iniciatives educatives que permetin als infants, en el si de la ciutat, aprendre i experimentar el seu rol de ciutadans actius i compromesos amb el projecte de ciutat.

L'experiència de foment de la participació infantil que presentem posa en relació el compromís municipal per a la formació dels ciutadans amb el projecte educatiu de les escoles que en el marc del seu ideari d'escola i ciutat democràtica tenen elements en comú per als quals unir esforços. És una experiència d'ensenyament i aprenentatge per a la formació d'una ciutadania activa i participativa a l'escola i per la convivència en la ciutat.

El projecte 'La participació dels infants a la ciutat', a Sant Feliu de Llobregat

En aquest treball, l'objecte d'estudi és la promoció de la participació infantil a la ciutat a partir d'una experiència desenvolupada a Sant Feliu de Llobregat des de 1998 amb nens i nenes d'entre nou i dotze anys.

Aquesta experiència neix d'un procés de transformació de la percepció que els professionals i els tècnics i polítics tenien de la infància. El 1996, el regidor d'Educació i d'Infància va prendre la decisió de crear el Programa d'infància com un programa interdepartamental i transversal. Va ser un procés reflexiu, que tenia com a marc de referència la Convenció sobre els Drets dels Infants i la consideració dels nens i les nenes com a ciutadans de ple dret. Així, des d'aquests referents, es va donar un impuls a la participació i a l'exercici de la ciutadania de la infància a la seva ciutat, com recull l'objectiu 5 del Programa d'infància que es va elaborar en aquest procés de reflexió.

Objectiu 5. Informar, formar, escoltar i ser receptius a les opinions i expectatives dels nens i les nenes de sis a dotze anys sobre la ciutat i el que la ciutat els ofereix, establint els mecanismes participatius necessaris per què això sigui possible.

Per desenvolupar aquest i els altres objectius, es van definir quatre línies de projectes: serveis de petita infància; xarxa de casals d'estiu; xarxa d'atenció a la infància; i el projecte *La participació dels nens a la ciutat*¹. Aquesta última es concreta en dues actuacions:

- El projecte de participació dels infants. Acció d'ensenyament-aprenentatge a les aules de cinquè de primària per aproximar els infants al dret a la participació social i escollir aquells infants que formaran part d'un òrgan participatiu.
- El Consell d'Infants. És una experiència d'exercici de la ciutadania per als nens i les nenes de 10 a 12 anys.

Les escoles que participen en el projecte l'han seleccionat entre les diferents propostes educatives que els ofereix el Departament d'Educació² i altres programes de l'Ajuntament. En aquestes dotze edicions del projecte, hi han participat 3.227 nens i nenes de cinquè de primària que pertanyen a les escoles de Sant Feliu. A la darrera edició, ho han fet 291 nens i nenes de cinquè. En relació amb els tutors, hi han participat tretze, dels quals només dos havien estat implicats en alguna edició anterior. Pel que fa a l'equip central, ha estat constituït per l'assessora externa que porta des dels inicis del projecte, i per una monitora-dinamitzadora de les sessions a l'aula i el tècnic del Programa d'infància, que s'incorporaven per primera vegada al projecte.

La metodologia emprada per aproximar-nos a l'objecte d'estudi és de caràcter qualitatiu. Entre el pluralisme de la metodologia qualitativa, hem optat per la investigació-acció com una forma d'indagació autoreflexiva en companyia d'altres en què

(1) Com a Grup de Recerca en Educació Moral (GREM) hem participat des dels seus inicis en el disseny, desenvolupament i avaluació del projecte.
 (2) En el període del treball de camp aquest Departament tenia la denominació de Departament d'Ensenyament.

es participa en l'acció educativa i que, mitjançant espais deliberatius conjunts, s'identifica i es planifica la transformació de la pràctica.

La investigació-acció és, senzillament, una forma d'indagació autoreflexiva que empren els participants en situacions socials amb vista a millorar la racionalitat i la justícia de les seves pràctiques, la comprensió d'aquestes pràctiques i de les situacions en què es produeixen. (Carr i Kemmis, 1988, p. 174)

El projecte *La participació dels infants a la ciutat*, any rere any, l'hem presentat seguint el procés cíclic d'acció-deliberació-acció sobre la mateixa pràctica. Els moments del projecte configuren una estructura que dóna solidesa al seu desenvolupament a les aules per a la formació de la ciutadania dels nens i les nenes. Hi ha diverses maneres de representar el procés dinàmic en què els participants han d'articular permanentment les fases de planificació i d'actuació amb les de recollida de dades i evidències de canvi i la reflexió grupal sobre les informacions rebudes.

Les reflexions que aquí s'expressen emergeixen d'un procés d'avaluació participada on els diferents implicats en el projecte han anat identificant els elements que creuen haver après, que els han agradat, i aquells que creuen que s'han de millorar. L'avaluació del projecte ens ha permès, any rere any, anar ajustant el projecte a les necessitats dels actors i construir una proposta per al foment de la participació infantil de forma participada. En definitiva, s'ha generat un procés constructiu de reflexió en la pràctica educativa i sobre aquesta es qüestiona en el curs de l'acció; reprendre, afrontar una dificultat o respondre a un nou repte.

Sistematització del desenvolupament del projecte a les aules

L'inici del projecte va requerir d'un procés molt meticulós, on va ser necessari aproximar les perspectives d'uns i altres sobre la participació infantil. I on també es va configurar un estil de treballar i de compartir la responsabilitat de potenciar la formació en valors. A la primera edició, es van fer partícips els directors i caps d'estudi dels centres de primària per definir i consensuar conjuntament la proposta de projecte, per tal que estigués en sintonia amb la línia de treball dels centres educatius. A mesura que el projecte anava posant-se en pràctica, curs a curs, hi havia més elements que es compartien, que eren referents per a la planificació i el disseny de la proposta d'intervenció.

De forma retrospectiva, es pot dir que, a partir de la tercera edició, hi va haver una constant en les fases de desenvolupament del projecte. Les fases es van reduir a tres, com es pot veure a la taula següent:

**Projecte 'La participació dels infants a la ciutat'.
Programa d'educació en valors**

<i>Fase I. Adaptació del projecte i reconstrucció del disseny de les sessions a l'aula</i>		
Reflexió de l'acció per a la transformació. Constitució de l'equip de monitors i anàlisi conjunta de la proposta revisada.	Grup de treball deliberatiu <i>Equip central</i>	
Reconstrucció de la proposta d'intervenció.	Grup de treball deliberatiu <i>Equip central</i>	
Presentació i anàlisi de la proposta de sessions.	Grup treball deliberatiu <i>Tutors 5è + Equip central</i>	
<i>Fase II. Intervenció a l'aula i treball amb els agents implicats</i>		
Aplicació del projecte a les aules <i>Monitor/a – Tutor/a</i>	Anàlisi didàctica Grup de treball deliberatiu <i>Equip central</i>	
Sessió 1. Com podem participar? Sessió 2. Les condicions d'un bon diàleg Sessió 3. Els drets dels infants Sessió 4. L'elecció del representant	Registre d'observació <i>Monitor/a</i> Observació de la sessió 4 <i>Equip central</i>	
		
<i>Fase III. Valoració reflexiva del projecte</i>		
Anàlisi d'informació. Grau de satisfacció. Aspectes curriculars del projecte. Elements més significatius del projecte per a futures aplicacions.	Qüestionari <i>Nens i nenes de 5è</i> Qüestionari <i>Tutors i tutores de 5è</i> Qüestionari + grup deliberatiu <i>Equip central- Equip monitors/es</i>	

1a edició Curs 98-99 CICLE I Fase 1+Fase 2+Fase 3
2a edició Curs 99-00 CICLE II Fase 1+Fase 2+Fase 3
3a edició Curs 00-01 CICLE III Fase 1+Fase 2+Fase 3
4a edició Curs 01-02 CICLE IV Fase 1+Fase 2+Fase 3
5a edició Curs 02-03 CICLE V Fase 1+Fase 2+Fase 3
6a edició Curs 03-04 CICLE VI Fase 1+Fase 2+Fase 3
7a edició Curs 04-05 CICLE VII Fase 1+Fase 2+Fase 3
8a edició Curs 05-06 CICLE VIII Fase 1+Fase 2+Fase 3
9a edició Curs 06-07 CICLE IX Fase 1+Fase 2+Fase 3
10a edició Curs 07-08 CICLE X Fase 1+Fase 2+Fase 3
11a edició Curs 08-09 CICLE XI Fase 1+Fase 2+Fase 3
12a edició Curs 09-10 CICLE XII Fase 1+Fase 2+Fase 3

A continuació, comentarem aquestes fases, quines accions es desenvolupen en cada una d'elles i quins són els agents implicats.

Fase I. Adaptació del projecte i reconstrucció del disseny de les sessions a l'aula

En aquesta primera fase es concreten totes les accions que suposen el redisseny del projecte i de la proposta d'intervenció a les aules de cinquè. Hi intervenen tots els agents implicats (tutors, monitors i equip central), fins i tot, els nens i les nenes, gràcies a les valoracions que han fet de l'edició anterior. Les accions que s'hi duen a terme són les següents:

- Reflexió de l'acció per a la transformació i reconstrucció del projecte.

L'equip central inicia el procés de revisió del projecte recuperant els punts febles i els punts forts identificats amb la triangulació de les valoracions i aportacions dels participants implicats. Es redacta la nova proposta de projecte.

- Constitució de l'equip central i anàlisi conjunta de la proposta revisada.

A la primera reunió es delibera la proposta revisada que orientarà la nova edició del projecte amb l'objectiu d'analitzar-la i de definir les estratègies d'actuació. L'equip central està format pel tècnic d'educació, monitor i assessora externa.

- Deliberació i concreció de la proposta de canvis del projecte amb el grup de tutors.

Es presenten les idees força del projecte per contextualitzar-lo per a aquells tutors que s'hi incorporen per primera vegada. S'analitzen els canvis proposats per a les sessions on valoren si s'adeqüen a les característiques del grup. Per als aspectes inadequats, es busquen alternatives de manera conjunta.

- Introducció de les propostes de canvi a les sessions i al llibret dels infants.

A partir dels elements identificats i concretats es revisen els continguts del llibret dels nens i les nenes. A més, s'elabora el calendari de desenvolupament del projecte i es notifica als tutors de cinquè.

Fase II. Intervenció a l'aula i treball amb els agents implicats

Consisteix en el desenvolupament del projecte a les aules de cinquè; els protagonistes principals del projecte són els nens i les nenes. És la fase més important atès que, en el procés de l'acció educativa, els objectius i continguts van prenent forma mitjançant el conjunt d'activitats inicialment consensuades pels tutors, els monitors i l'equip central. Les accions d'aquesta fase són les següents:

- Aplicació del projecte a cada una de les aules de cinquè.

Durant quatre setmanes consecutives, es desenvolupen els quatre blocs de continguts a partir de la dinamització per part dels monitors i el suport del tutor.

- Grup de treball deliberatiu de l'equip central.

On s'analitza conjuntament com ha anat la intervenció a les aules i es planifica la sessió següent, revisant les activitats proposades i els continguts que cal treballar.

- Avaluació del projecte desenvolupat a les aules de cinquè.

Quan el projecte s'acaba, es passen els qüestionaris de valoració als nens i les nenes de cinquè i es recull la valoració que fan els tutors.

Fase III. Valoració reflexiva del projecte

És la darrera fase, que permet a l'equip central aproximar-se a les percepcions i representacions dels participants en el projecte. Les accions que es desenvolupen són:

- Anàlisi de les valoracions dels nens i les nenes de cinquè.
- Espai deliberatiu de l'equip central.
- Redacció de l'informe final.

En finalitzar aquesta fase, l'equip central valora quines de les transformacions inicialment proposades passen a integrar-se en el projecte i quines s'han de continuar analitzant cara a la propera edició.

Definició i concreció deliberada de les intencionalitats del projecte

Les propostes d'intervenció no són neutrals. Les finalitats del projecte «La participació dels infants a la ciutat» tenen l'origen en la voluntat explícita dels tècnics d'Educació del municipi de promoure la participació dels infants a la ciutat a partir d'un treball d'educació en valors. Amb una primera aproximació a les pretensions del projecte, es van obrir diferents espais de deliberació per aproximar les perspectives que en tenien els agents implicats. Aquest procés d'aproximació pretenia redefinir la finalitat del projecte des de la visió de la pràctica fins a la concreció de l'acció, buscant la negociació i el consens amb els agents.

Aquesta finalitat, en la primera edició del projecte al desembre de 1998, es concretava en els següents objectius generals:

1. Fer dels nens i les nenes ciutadans participatius del projecte de ciutat.
2. Aproximar els infants als valors de la democràcia i de la participació com a instruments per a la convivència.
3. Conèixer i entendre els principals mecanismes de participació democràtica en el si d'un col·lectiu.
4. Fomentar la implicació personal i col·lectiva en el projecte de ciutat, tot potenciant processos d'intervenció compromesos amb la realitat més propera.

Portada del material didàctic.
Curs 2009-2010

La concreció de la finalitat de promoure la participació dels infants a la ciutat en objectius generals va ser un dels elements més revisats en les primeres edicions del projecte, i que menys transformacions ha patit posteriorment. Tot i això, a partir de les aportacions d'infants, tutors/res i equip de monitors vam identificar els principis que orienten el projecte, revisant-los en cada edició i significant-los per planificar l'acció a les aules de cinquè.

Dels objectius especificats, hi ha hagut dos que van ser reformulats a la quarta edició del projecte (curs 2001-2002), ateses les transformacions que s'havien anat introduint i l'experiència adquirida amb la pràctica, que van significar un punt d'inflexió en els fonaments teoricopràctics i en la coherència interna del projecte.

- La primera reformulació ens permet deixar enrere una utopia desajustada i explicitar el reconeixement de l'infant com a ciutadà del present.

Ens vam adonar que ens havíem proposat un objectiu, el primer, que era incoherent amb les idees força que hi havia al darrere del projecte: «Fer dels nens i les nenes ciutadans participatius del projecte de ciutat». Amb aquesta formulació, estàvem manifestant que els infants no eren ciutadans encara i que, mitjançant la seva participació a les quatre sessions, esdevindrien ciutadans. Sense ser-ne conscients, transmetíem en la formulació del projecte una concepció errònia de

la participació que no compartíem. Els nens i les nenes són ciutadans de ple dret i han d'exercir-lo en els diferents espais en què estan implicats. Però, a més, la formació de la ciutadania no es pot inculcar ni induir sense més ni més en el període de la infantesa, sinó que requereix un procés de construcció personal en relació amb els altres i dins d'un context social que la promou. Aquest procés dura tota la vida i no es pot assolir en quatre sessions de 60 o 90 minuts.

Com a conseqüència, es van integrar aquestes aportacions i l'objectiu va quedar reformulat: «1. Promoure la participació dels nens i les nenes en els diferents àmbits en què participen».

- La segona reformulació ens permet passar de l'abordatge de la democràcia des de la teorització a l'experimentació d'alguns dels procediments que la fan possible.

A les dues primeres edicions del projecte hi havia una unitat que parlava de la democràcia com a forma organitzativa des de la formació més teórico-conceptual de la política. Tot i que l'objectiu inicial era apropar-se a la seva significació i reconeixement, ho fèiem d'una manera molt rígida i instructiva: «2. Aproximar els infants al valor de la democràcia i la participació com a instruments per a la convivència». A la reformulació, vam treure el terme "democràcia" i vam introduir el concepte de diàleg ja que s'ajustava més al treball dinàmic de l'aula. Es tracta d'una modificació, si és vol, insignificant però d'una gran transcendència. L'objectiu reformulat deia: «Aproximar els infants al valor del diàleg i la participació com a instruments per a la convivència».

A cada edició, en el marc de la reunió inicial amb els tutors i les tutores, els objectius són revisats i resignificats ja que expliciten una forma d'entendre la participació dels infants. Entenem que els tutors i els centres que participen s'han d'apropriar els objectius per poder-los impulsar més enllà de les sessions del projecte. Al finalitzar el treball a l'aula, en el marc de l'avaluació, també es recull el grau com els tutors consideren que s'han assolit els objectius i com els defineixen davant de l'equip de direcció. Aquests espais ens permeten garantir que les intencionalitats del projecte són compartides pels tutors i les tutores.

Blocs temàtics, dimensions dels continguts i sessions didàctiques

A l'apartat anterior, hem explicat la finalitat i els objectius generals del projecte que procedia d'una manera d'entendre la ciutat, la participació i la ciutadania. En coherència amb la finalitat del projecte, es proposava treballar a l'aula un conjunt de blocs temàtics sobre la participació infantil.

En el marc d'aquest treball d'investigació, entre les dimensions que defineixen la participació social de la infància a la ciutat hem prioritzat: la participació com a eix de la formació en valors, la participació com a dret dels infants, i la ciutat com a context de participació dels infants. Aquests tres aspectes van ser presents en el moment del disseny de la proposta de projecte i de concreció dels blocs de continguts que, en el procés d'ensenyament-aprenentatge, constituïrien l'eix formatiu. Els quatre blocs de continguts són:

Bloc temàtic 1: Els drets dels infants

Es proposa difondre els drets dels infants entre la població infantil, fer una aproximació general al tema i un estudi més minuciós dels drets civils (el dret a un nom, a una nacionalitat i a una identitat, el dret a l'expressió i a opinar, el dret a la informació, i el dret a participar). I s'hi examinen situacions en què els drets dels infants són transgredits o bé situacions en què l'absència de drets és evident.

Bloc temàtic 2: La participació a la ciutat

Apropar els infants al concepte de participació i a les experiències de vida quotidiana en què prenen part. S'analitzen diferents formes que els infants tenen de participar en la seva ciutat, a Sant Feliu de Llobregat, i la necessitat de treballar conjuntament per al bé comú i l'individual.

Bloc temàtic 3: El diàleg, eina per fer coses amb paraules

El diàleg com a eina per afavorir l'entesa, la convivència i la possibilitat de fer coses junts. Es pretén contribuir a millorar les destreses dialògiques adequades a l'edat dels nens i les nenes, i també es pretén donar valor al diàleg com a procediment democràtic. S'insisteix en l'aprenentatge d'algunes habilitats, com ara escoltar amb atenció i respecte, expressar-se amb claredat i obertament, etc., i el compromís que es pren quan arribem a acords.

Bloc temàtic 4: L'elecció del representant al Consell d'Infants

Es dona a conèixer què és el Consell d'Infants, les funcions i activitats, i la seva organització, entre altres coses (són representants del consell els qui fan aquesta presentació). S'analitzen les característiques d'un representant, com també quins són els aspectes a tenir en compte per prendre la decisió de formar part del Consell. Per finalitzar, aquesta unitat i el projecte a les aules, s'escull el representant del Consell a partir del procediment de la votació democràtica.

A continuació es pot observar la concreció dels continguts per a cada un dels blocs temàtics d'acord a l'organització actual de les sessions a l'aula.

Objectius didàctics	Dimensions dels continguts
<p>Sessió 1 «La participació a la ciutat»</p> <p>Reflexionar i comentar el valor que té la participació en espais com l'escola i la ciutat.</p> <p>Prendre consciència de la importància de la participació en la convivència i en el desenvolupament personal.</p> <p>Conèixer les funcions i les responsabilitats com a membres d'un col·lectiu.</p>	<p>Fets i conceptes</p> <ul style="list-style-type: none"> - El concepte de participació. - Les diferents formes de participar. - La participació en l'organització de la vida en comú. <hr/> <p>Procediments</p> <ul style="list-style-type: none"> - Formulació de principis bàsics perquè sigui possible la convivència d'un col·lectiu. - Reflexió personal sobre les dificultats i els inconvenients a l'hora de realitzar una activitat de forma participativa. - Comparació dels avantatges i els inconvenients de les accions fetes col·lectivament. <hr/> <p>Actituds, valors i normes</p> <ul style="list-style-type: none"> - Apreciació de la feina realitzada per tots els membres d'un grup. - Valoració de la complementarietat entre els membres del grup. - Desenvolupament d'actituds participatives envers els espais de convivència més pròxims.
<p>Sessió 2 «El diàleg, eina per fer ...»</p> <p>Identificar les condicions d'un bon diàleg.</p> <p>Practicar l'actitud d'escolta, la claredat en el diàleg i la voluntat de ser sincer.</p> <p>Prendre i dur a terme decisions individuals i/o grupals.</p>	<p>Fets i conceptes</p> <ul style="list-style-type: none"> - El diàleg: un mitjà de relació amb els altres. - Trets característics del diàleg: escoltar i expressar-se. <hr/> <p>Procediments</p> <ul style="list-style-type: none"> - Participació en un debat sobre les disposicions per al diàleg. - Formulació de raons i arguments per defensar la pròpia opinió. - Anàlisi del propi comportament en situacions de diàleg. <hr/> <p>Actituds, valors i normes</p> <ul style="list-style-type: none"> - Desenvolupament d'actituds participatives en el diàleg col·lectiu. - Valoració del diàleg com a mitjà que ens apropa a l'acord en grup. Acceptació de la decisió del grup.
<p>Sessió 3 «Els drets dels Infants»</p> <p>Conèixer i descriure els drets dels infants (sobretot els drets civils).</p> <p>Ser sensible davant de situacions en què algun dret dels infants no és respectat.</p> <p>Valorar el dret dels infants a participar.</p>	<p>Fets i conceptes</p> <ul style="list-style-type: none"> - La Convenció sobre els Drets dels Infants. - Els conceptes «Convenció», «dret» i «deure». <hr/> <p>Procediments</p> <ul style="list-style-type: none"> - Reflexió sobre situacions en què els drets dels infants no són respectats. - Distinció entre «Convenció», «dret» i «deure». - Anàlisi dels drets civils de la Convenció sobre els Drets dels Infants. <hr/> <p>Actituds, valors i normes</p> <ul style="list-style-type: none"> - Valoració dels drets civils dels infants, com ara el dret a una identitat, el dret a la intimitat, el dret a l'expressió, el dret a la informació i el dret a la participació. - Desenvolupament d'actituds solidàries en els espais de convivència.
<p>Sessió 4 «L'elecció del representant al Consell d'Infants»</p> <p>Conèixer les funcions del Consell d'Infants dintre del projecte de ciutat.</p> <p>Reflexionar sobre les característiques del representant al Consell d'Infants.</p> <p>Acceptar, respectar i valorar l'elecció feta pel grup classe.</p> <p>Reconèixer la importància de la participació ciutadana.</p>	<p>Fets i conceptes</p> <ul style="list-style-type: none"> - El paper d'un representant. Trets característics. - El Consell d'Infants. Finalitats i funcions. - L'elecció del representant de la classe al Consell d'Infants. <hr/> <p>Procediments</p> <ul style="list-style-type: none"> - Anàlisi i distinció de les funcions del Consell d'Infants. - Reconeixement de la responsabilitat davant l'elecció d'un representant. - Experimentació de l'elecció d'un representant de la classe per al Consell d'Infants de Sant Feliu de Llobregat. <hr/> <p>Actituds, valors i normes</p> <ul style="list-style-type: none"> - Consciència de la importància de l'elecció d'un representant. - Comportament autònom a l'hora de participar en l'elecció d'un representant. - Acceptació de l'infant escollit com a representant del grup classe al Consell d'Infants.

Per aprofundir en aquests continguts, hem anat incorporant diferents estratègies didàctiques. La proposta parteix dels principis que fonamenten el constructivisme i de les propostes metodològiques de la formació en valors del Grup de Recerca en Educació Moral (clarificació de valors, dilemes, comprensió crítica, autoconeixement, exercicis dialògics, etc.). La tipologia d'activitats que es proposen en les sessions principalment són tres:

- Activitats de conceptualització a partir d'exemples que ens permetran reflexionar sobre els continguts que es concreten en elaboracions personals a partir de preguntes reflexives sobre què entenem per *dret*, *participació*, *diàleg*, etc.
- Activitats d'aproximació a la complexitat de la realitat. A partir d'allò que és significatiu, on s'alternen la reflexió amb exercicis que ens traslladen a situacions pràctiques.
- Activitats vivencials en forma de jocs per participar en situacions que evocuen els continguts proposats i amb les quals, des de l'experiència, s'aprofundeix en elements significatius de la participació, i on es fomenta l'autoconeixement.

El treball de l'equip central en el desenvolupament del projecte a l'aula té la finalitat de revisar les diferents estratègies per treballar la mateixa proposta d'activitats segons les característiques del grup i, sobretot, segons l'evolució del projecte a cada grup classe.

El treball a l'aula, després de dotze edicions, es fonamenta en activitats experiencials i lúdiques que fan emergir els elements essencials dels drets dels infants, de la participació i el diàleg com a eines per fer coses en el si de la ciutat i de l'elecció democràtica d'un representant dins del Consell. Considerem que s'ha construït conjuntament una proposta que ens permet treballar els objectius i les dimensions dels continguts proposats i que, en la seva evolució, s'ha aconseguit un equilibri entre la incidència de cada una de les sessions desenvolupades, com ens ho van fer saber els agents implicats.

La percepció dels nens i les nenes de cinquè de primària del projecte a les aules

Quan finalitza el projecte a les aules es recull l'opinió dels infants mitjançant un qüestionari. A partir de la informació que ens aporten, obtenim elements per poder introduir millores o per mantenir els que funcionen en el desenvolupament del projecte a les aules. El qüestionari ens permet aproximar-nos a: 1) els aprenentatges que creuen que han fet, i la utilitat que perceben que tenen; i 2) els aspectes que més els han agradat i els que menys. Tot seguit, presentem les seves aportacions.

1. A la pregunta «Quines coses has après amb aquestes activitats?», sobre 281 respostes, en 165 apareix la paraula «participació», en 60 ocasions, la paraula «consell» i en 70, la paraula «dret». Altres paraules que també tenen significació per als infants són: diàleg, respecte, ciutat, paraula, etc.

La majoria de les respostes que donen els infants recullen més d'un aprenentatge; només en una cinquantena de respostes han assenyalat un únic aspecte. Per exemple: «La participació» (1E7na232); «Què és el Consell d'Infants» (1E7na237); «A ser bon ciutadà» (1E9n196); «Els drets dels infants» (1E1na147); «A respectar el torn de paraula» (1E2n118); «Respectar els companys» (1E8na47); «Com ajudar els nens» (1E7n257), etc.

A partir de l'anàlisi de com els infants inicien la seva resposta, ens adonem que han après continguts conceptuals quan introdueixen els conceptes a partir de l'estructura d'article i nom comú («Els drets dels infants»; «la participació»; etc.). En altres ocasions, els introdueixen amb les següents estructures: «Què és...»; «El que és...»; «A saber què és...»; etc. També, ens indiquen que han aprofundit en un aprenentatge que ja tenien, com per exemple quan diuen «He conegut millor...» o «He après que». Hi ha un segon tipus d'aprenentatges que diuen haver après que té a veure amb continguts procedimentals, a fer coses amb el saber, amb la instrumentalització dels sabers, que han expressat en format infinitiu, com per exemple: a participar, a dialogar, a respectar, etc. També l'infinitiu ha anat introduït per una expressió com «He après a...». Hi ha d'altres expressions que denoten aprenentatges instrumentals com: «Com és...». Per últim, cal assenyalar un tercer tipus d'aprenentatges que expressa una interiorització d'allò après, fins i tot una assignació de valor i/o d'importància. L'han donat valor, l'han significat en el marc del que sabien i del que han après amb la proposta d'activitats; aquests aprenentatges van introduïts per formulacions com «Que és important...»; «Que s'ha de...»; «A valorar més...»; «Que... és important...»; «Que hem de...».

Els aprenentatges que tots els infants assenyalen estan vinculats amb alguns dels aprenentatges recollits en els objectius del projecte. Les respostes dels nens/es majoritàriament aglutinen més de dos aprenentatges. Sobretot fan referència a la participació en diferents nivells, com a concepte i procediment, però sobretot expressen haver-se reconegut com a subjectes amb dret a participar, a prendre part. També, manifesten haver descobert la seva importància i prendre consciència del seu valor.

Moltes, com per exemple: abans no sabia què era la participació, i en tot aquest temps he pogut entendre què és. (1E4na289)

He après a participar molt més que abans amb aquests jocs. (1E1na146)

Quan hem de participar. (1E7n238)

Que participar és important per a tots i que a més ens ho podem passar bé participant. (1E6na135)

Doncs, que es pot participar de moltes maneres diferents. (1E9n200)

Amb el projecte aproximem el concepte de la participació als infants com a dret i com a responsabilitat, com a proposta metodològica, com a fet quotidià, i com a forma de fer les coses junts, dialogant, mirant com millorar el que ens envolta. I sobretot com a oportunitat per divertir-nos.

Un segon aprenentatge que destaquen és el vinculat amb els drets dels infants. Es reconeixen com a subjectes amb drets, i responsabilitats, i que aquests drets són iguals que els que tenen els adults.

Els drets dels infants i també que no tothom té la mateixa sort que nosaltres de poder tenir una casa, una família, aliment, etc. (1E8n45)

Que els nens tenim dret a tot però també deures. (1E5n58)

He après que els infants també poden donar la seva opinió. (1E5n57)

Que els drets dels infants són molt importants, com els dels adults. (1E6n128)

Que tots tenim dret a participar siguem grans o petits. (1E7n271)

Un altre aprenentatge que assenyalen té a veure amb el diàleg i amb les habilitats dialògiques, actituds o disposicions que faciliten l'entesa i fer coses junts. N'hem identifi-

cat tres: la importància d'escoltar a l'altre; respectar el torn de paraules i les opinions dels altres.

He après a participar, a escoltar, a respectar els companys i moltes coses més. (1E8n22)

A aixecar la mà, escoltar els demés de les seves opinions. (1E5na64)

Que és important aprendre a escoltar i també més a escoltar les altres opinions i aprendre a valorar la meva. (1E2na113)

He après a respectar el torn de paraula i escoltar. (1E4n287)

He après que puc dir sense vergonya les meves idees, no pensar que ets més important que els altres. (1E8na8)

Per últim, voldríem assenyalar un altre aprenentatge que els nens i les nenes manifesten haver assolit en relació amb la idea de ciutat i de ciutadania.

He après a estimar més la meva ciutat. (1E3n90)

Que ens hem de preocupar de la nostra ciutat. (1E6n220)

Que col·laborant i parlant podem millorar la ciutat. (1E8na17)

Que has de ser un bon ciutadà per millorar la nostra ciutat. (1E9n186)

He après que els nens tenen dret a opinar les opinions per millorar la nostra ciutat. (1E3n82)

A més, però, la gran majoria de nens i nenes assenyalen un marc complex d'aprenentatges a què s'han aproximat amb el projecte a les escoles.

He après moltes coses sobre la participació, el consell d'infants, els drets... (1E1na154)

Que la participació és molt important, que tots tenim drets i deures, que tenim dret a donar la nostra opinió, que hem de respectar l'opinió de tots... (1E7na261)

Els drets dels infants, el Consell d'Infants, la participació. (1E2na166)

Què és el Consell d'Infants, els drets dels infants, escollir el nostre representant i vam observar coses i què fèiem per la ciutat. (1E6n125)

He conegut millor els drets, a participar més. (1E9n199)

Com participar, aprendre el Consell d'Infants, cuidar la ciutat molt... (1E8na12)

Entenem que els aprenentatges que els infants assenyalen que han fet coincideixen amb els blocs temàtics que el projecte proposa treballar i aprofundir.

2. A la segona pregunta del qüestionari, «Per què creus que et poden servir les coses que has après?», hem obtingut 272 respostes, on els nens i les nenes han concretat força les seves percepcions. Les hem pogut classificar en tres categories: a) per participar més; b) per incidir a la ciutat; c) per estar informats i fer coses amb allò que saben.

— *Per participar més.* Els nens i les nenes manifesten ser més conscients del seu dret a participar, s'han identificat com a participants actius i ara saben com fer-ho i mitjançant quin òrgan poden fer-ho.

Per ser més participatiu. (4E2n174)

Per participar més a classe i a la ciutat. (4E2na109)

Per participar més a casa. (4E9n190)

Per participar tot el que vulguem. (4E5n63)

Per participar més i per ajudar encara més els meus companys. (4E7na259)

Em poden servir per moltes coses, com saber que puc participar de maneres diferents. (4E4na288)

- *Per incidir a la ciutat.* Per transformar-la, per millorar-la, per ajudar, per col·laborar, etc. Hi ha un nombre significatiu d'aportacions que assenyalen que el que han après els pot servir per al bé comú, per al projecte col·lectiu, per poder implicar-se i canviar les coses, etc. Sembla que reconeixen la utilitat de prendre part activa dels temes que els envolten i que els afecten a ells, a la ciutat o a altres ciutadans.

Per millorar la ciutat. (4E1n145)

Per ajudar Sant Feliu. (4E2n104)

Per ajudar el medi en què vivim i el poble. (4E9na193)

Per proposar més les coses que penso i escoltar les opinions. (4E6na136)

Fins i tot, hi ha uns quants que identifiquen la utilitat de l'ajuda des de la implicació en el Consell d'Infants o en l'exercici de la política:

Per a ser polítics. (4E7n249)

Per al Consell d'Infants. Si surto escollida. (4E6na130)

Perquè jo o els meus companys podríem ser alcalde o alcaldessa. (4E2112)

Perquè ara jo sóc la delegada de la classe i em ve genial saber què haig de fer quan anem a l'Ajuntament. (4E3na76)

- *Per estar informats i fer coses amb allò que saben.* Hi ha unes aportacions que recullen utilitats pràctiques, en acció. Que permeten els infants d'estar informats i fer coses concretes amb allò que han après.

Per saber quins drets tinc i quins no tinc i per saber com participar. (4E6n131)

Per saber comunicar-nos. (4E7na241)

Per saber coses del Consell d'Infants. (4E8n34)

Per aprendre a participar més i aprendre altres coses. (4E6na122)

Per aprendre més coses sobre els drets dels infants. (4E5n62)

Per saber participar en el nostre poble. (4E9na195)

A diferència de les anteriors edicions, els missatges moralistes, presents des dels orígens del projecte, han disminuït notablement. Aquests missatges estan relacionats amb utilitats del tipus «per ser bon nen» (4E5n58) i/o «per portar-me més bé» (4E2n179). I, a més, hi ha un segon tipus d'utilitat associada al futur, a «quan siguem grans» (4E2n97); i «per quan sigui gran, ajudar el poble» (4E6na212).

A partir de les seves aportacions, considerem que els nens identifiquen l'ús dels aprenentatges amb l'exercici de la seva ciutadania mitjançant la participació activa i dialògica. Reconeixen l'existència i funcionament del Consell d'Infants com un espai de participació a la ciutat de Sant Feliu de Llobregat.

3. A la pregunta «El que més m'ha agradat de tot el que hem fet ha estat...», han donat resposta 285 infants. 36 expressen que «tot m'ha agradat» (2E6n217), sense destacar cap aspecte en concret i 73 han assenyalat els jocs com allò que més els ha agradat. En totes dues respostes els arguments que han fet servir són: «perquè ha sigut molt divertit» (2E7n257), «m'ho he passat bé» (2E4n281); «he après molt» (2E2n180); «perquè ha sigut una classe xula» (2E4n287); «m'ha semblat educatiu i a la vegada divertit» (2E7na263); «perquè a més d'aprendre em diverteixo» (2E3n83).

Aquestes aportacions ens permeten assenyalar que la metodologia per treballar la participació és encertada i fomenta l'interès dels nens i les nenes. Mitjançant la proposta d'activitats lúdiques, els nens i les nenes sentien que en prenen part, que participaven, que podien fer coses junts i que la seva implicació afavoria el desenvolupament de les sessions. En les seves aportacions, manifesten ser conscients del valor de la seva participació en el desenvolupament de les activitats i dels jocs; de la possibilitat d'expressar-se, de dir la seva i de ser escoltats. Han après a participar tot participant:

A participar... perquè en casi tot havia que participar. (2E1na157)

Els jocs, participar en coses, m'ha agradat tot... perquè m'agrada participar. (2E4n277)

Els jocs que vam fer perquè disfrutàvem participant... perquè tots participàvem. (2E9n200)

Entre les raons que donen per argumentar allò que els ha agradat, un nombre important de vegades fan referència a la possibilitat que han tingut de participar, de dir el que pensen i de ser escoltats.

Si entrem a analitzar les aportacions dels infants que destaquen aspectes específics que més els han agradat, assenyalen elements vinculats a la sessió 4 «L'elecció del representant al Consell d'infant» i a la sessió 3 «Els drets dels infants».

Sobre la sessió 4, hi ha hagut 95 aportacions on la principal acció és l'elecció democràtica del representant en el Consell d'Infants. La votació destaca com l'element més significatiu. La paraula «vot» apareix en 122 aportacions. Entre les raons que donen els infants també hi ha una gran coincidència.

— Perquè desperta emocions, intriga, nervis...

Perquè em feia il·lusió i volia veure qui guanyava. (2E2n168)

Perquè em vaig presentar com a candidat i tenia la intriga que guanyaria. (2E1n145)

Perquè era molt emocionant. (2E8n39)

Els vots per qui era el membre del Consell d'Infants... perquè hi havia molts nervis per qui ho seria. (2E9n186)

— Perquè el resultat és satisfactori, perquè ha sortit la persona que volien...

He sigut escollit substituït i m'ho he passat molt bé. (2E3n90)

Perquè vaig tenir 7 vots. (2E8n30)

Perquè va sortir com a candidat el que jo vaig votar. (2E5n59)

Perquè tots alhora podíem opinar sobre qui creïem que hauria de ser el del Consell d'Infants. (2E3na87)

— Perquè incorpora elements molt vivencials, reals i significatius, com l'urna, la papereta i taula electoral.

Perquè ha sigut com una votació de veritat amb urna, vocals, paperets. (2E9n202)

Perquè jo he leído los votos i m'ha agradat molt. (2E2n112)

Quan hem ficat els paperets a la bústia. (2E8na46)

— Perquè és una cosa que fan els adults i a ells encara els falta temps per fer-la.

Quan hem votat tots... em sentia com una persona gran. (2E5na65)

Votar... perquè és una cosa que en la realitat no podem fer perquè som menors d'edat. (2E6n221)

Les votacions... perquè han estat les meves primeres votacions. (2E7na241)

En relació a la sessió 3 «Els drets dels infants», en aquesta edició per primera vegada hem experimentat que els membres del Consell d'Infants conduïen el desenvolupament de la sessió. Aquesta acció forma part del seu encàrrec polític. Durant un any han estat preparant com difondre els drets dels infants a la ciutat de Sant Feliu; per aquest motiu, en comptes d'intervenir en el marc del projecte per presentar que és el consell d'Infants, han proposat parlar dels drets. Aquest aspecte ha estat molt valorat. El fet que nens com ells els presentin un tema els dóna confiança i en aquesta edició sobretot els ha demostrat que els infants poden fer coses, participen a la ciutat fent coses per ella i pels mateixos infants. Els membres del Consell no només han parlat del Consell per informar de la seva existència i per convidar-los a formar-ne part, sinó que han mostrat el seu treball amb el desenvolupament de la sessió dels drets. Ha estat una exemplificació del que són capaços de fer.

Quan van venir dues nenes de sisè a fer-nos la classe de Ciutadania... perquè em feia il·lusió que passés alguna cosa nova a les classes. (2E6na119)

Quan van venir la Meritxell i la Paula... perquè vam fer moltes coses. (2E6na130)

Quan van venir el Miquel i l'Ainhoa... perquè ens van ensenyar moltes coses només en una sola tarda. (2E7na265)

El joc que vam fer quan estaven la Nihad i la Clara... em va agradar perquè jugant aprens coses. (2E2na172)

Han estat 69 aportacions que han destacat algun altre aspecte d'aquesta tercera sessió. Assenyalen per igual les diverses activitats que van proposar els infants del Consell per desenvolupar-les a l'aula; les raons que donen es centren que «ha estat molt entretingut» (2E4n279); «era molt divertit» (2E1n150); «perquè m'ho vaig passar molt bé amb les activitats» (2E6na223).

El joc en el que posaven les imatges i havíem de posar-hi el text... perquè tots participaven i no va ser tan difícil. (2E2n117)

Aquell joc que vam fer de dibuixar un dret... perquè era entretingut i a més apreníem drets. (2E6na135)

El teatredret... havíem de representar unes accions de veritat o de mentida i els companys havien d'endevinar quina acció era. (2E6n139)

Fer amb els gestos els nostres drets... perquè era molt divertit i també apreníem els nostres drets. (2E8n22)

Les altres dues sessions, «Com podem participar?» i «Les condicions d'un bon diàleg», han estat les menys esmentades entre allò que més ha agradat. Hem de veure les valoracions que en fan els infants quan se'ls va preguntar què era el que menys els havia agradat de tot.

4. Davant de la qüestió «El que menys m'ha agradat de tot el que hem fet ha estat...», més de la meitat dels enquestats, 166 de 274, han expressat que «m'ha agradat tot» (3E2n168); «Res, tot m'ha agradat» (3E8na21); «Res, tot m'ha agradat... perquè tot ha estat molt xulo i divertit» (3 E6na121); «RES... perquè tot m'ha agradat i he après moltes coses» (3E7na261). Hem d'afegir que en aquesta pregunta dos infants han dit que allò que menys els ha agradat ha estat tot: un dóna la raó de l'avorriment, i l'altre perquè les coses han estat difícils. Curiosament les dues respostes són del mateix grup classe.

Voldríem destacar una resposta que recull una sensació expressada de formes diferents però que és molt significativa: «RES... perquè TOT m'ha interessat i veia que em servien moltes coses» (3E9n199).

Entre les 108 valoracions que assenyalen aspectes que menys els ha agradat hi ha certa coincidència en destacar:

- El llibret –quadern, dossier– ha estat l'aspecte més assenyalat com el que menys ha agradat (23 infants ho han indicat). Les raons que han donat majoritàriament han estat: «perquè havíem d'escriure» (3E1na143); «perquè és bastant avorrit i pesat» (3E9na195); o la combinació de les dues raons: «Hem hagut d'escriure molt i ha sigut una mica avorrit» (3E7n256).
- El dia de les valoracions. Han estat 15 els informants que han assenyalat que donar resposta al qüestionari és un element avorrit perquè havien d'escriure. Les raons novament han estat perquè havien d'escriure i/o era molt avorrit.
- La primera sessió ha rebut nou comentaris que assenyalaven que s'avorrien per dues raons: «perquè no tenien llibres» (3E1n151), i «perquè no sabien de què anava» (3E2na172).
- La sessió 4 «L'elecció del representant del consell d'infants», també ha estat assenyalada per 14, informant com a menys valorada. La sessió 3 ha estat assenyalada per 9 infants. Les dues sessions també han estat considerades per la majoria dels nens i les nenes com les que més els ha agradat. Així, les raons que donen tenen a veure amb el fet que els resultats que van sortir no eren els esperats, perquè no van sortir escollits o perquè no van poder votar per estar malalts.
- Per últim, cal assenyalar que hi ha també un nombre reduït d'aportacions que indiquen que no els ha agradat que el grup classe parlés molt i no escoltés. Hi ha dos grups classe on s'ha assenyalat aquest fet i que això els feia perdre el temps i no fer res. «Hem perdut molt de temps per estar xerrant» (3E2n178); «Quan no escoltàvem i parlàvem molt... Perquè perdíem el temps i no fèiem res» (3E8na42).

Fins aquí l'anàlisi de les aportacions dels nens i les nenes de cinquè com a elements informants del desenvolupament del projecte i de la seva incidència en la formació per la participació i per l'exercici de la ciutadania.

Innovacions per un projecte que fomenta la participació dels infants

Entenem, a partir del que ens han informat els infants, que l'experiència viscuda els ofereix una matriu de pensament diferent, enriquida amb nous elements que els permeten imaginar-se com a ciutadans, com a participants, com a persones amb capacitat de participar, de fer coses, de dir coses, etc. Aquests nous elements, nous aprenentatges, el permeten representar-se com a ciutadans i ciutadanes, però sobretot, considerem que descobreixen l'existència d'un òrgan de participació infantil a la seva ciutat on els infants fan coses per transformar-la i millorar-la. Des de la informació, el reconeixement de la ciutadania amb drets i conceptualitzant la participació com una forma d'implicar-se, és possible la formació d'una ciutadania activa des d'un projecte proper, real i significat.

Un projecte de participació potentat des de la ciutat, i des de l'escola, ha de poder impulsar el compromís dels infants com a ciutadans de primera, del present, des d'accions significatives, des de les múltiples dimensions i formes que pot prendre la participació.

Els anys d'experiència de reflexió en l'acció del projecte «La participació dels infants a la ciutat» ens permet identificar algunes de les innovacions que aporta per impulsar de forma corresponsable el procés de formació de la identitat de l'infant com a ciutadà actiu i participatiu. Voldríem destacar-ne les següents:

- Cal que el projecte estigui amarat dels principis teòrics i pràctics que sustenten la participació infantil. En l'actualitat, si volem parlar de participació no ho podem fer únicament com un dret, sinó que té diferents implicacions socio-psico-educatives, i per tant, totes elles han de ser presents en el desenvolupament del projecte. La participació ha de ser entesa, i viscuda, des de múltiples dimensions: com un valor democràtic, un contingut formatiu, una metodologia de treball, un principi que impulsa el desenvolupament, la definició d'un rol en la seva comunitat, una forma de definir les relacions interpersonals, una forma d'entendre i d'estar en el món, etc. (Novella, 2009). El projecte que hem valorat té un repte, que consisteix en impulsar de forma més intencional la dimensió política de la participació infantil. Els nens de cinquè l'han identificat com una de les seves utilitats; en canvi no apareix en els continguts que s'expliciten en els blocs temàtics, ni com a fet ni concepte, ni com a procediment, ni com a valor. Caldria doncs, enfortir aquest vessant del concepte de «participació», atès que no es pot desvincular de la seva dimensió política. No donar-hi el pes que es mereix és fer un fals favor a la formació de la ciutadania.
- El projecte ha de despertar la passió per la participació entre els infants. La seva vivència ha d'aportar un canvi de mirada cap a la ciutat, però sobretot un canvi envers la seva persona, sobre les seves potencialitats com a ciutadà. L'infant s'ha de pensar com un ciutadà participant, actiu, amb drets i responsabilitats en el marc del projecte de ciutat. El fet d'adonar-se que participar és divertit, important, necessari, etc., ha de posar-lo en disposició d'implicar-se, de tenir ganes de treballar per la seva ciutat. Evidentment, la incidència del projecte en els infants té graus molt diferenciats, però considerem que hi ha d'haver uns mínims compartits per tal de descobrir que la participació implica diferents formes d'estar i de viure la ciutat, que hi ha moltes maneres de participar, i que poden decidir lliurament on i quan implicar-se.
- El projecte *La participació dels infants a la ciutat* no finalitza amb les sessions a l'aula, sinó que hi ha una continuïtat amb les activitats que desenvolupen els representants del Consell i amb la seva presència en diferents actes de la vida de la ciutat. De la mateixa manera, el projecte El Consell d'Infants no finalitza amb el treball dels 22 representants, sinó que suposa la generació d'accions que impliquin més infants i que promoguin la participació més enllà del mateix Consell. El projecte a les aules i el projecte del Consell d'Infants es retroalimenten i donen mostres públiques als infants que allò que passa és veritat, és autèntic, val la pena. Els nens i les nenes de cinquè han tingut l'oportunitat de veure en acció els seus companys en el marc del Consell d'infants, els han vist participar i es fan una idea molt ajustada que la participació infantil és possible.

- És necessari concebre la pràctica educativa com un procés d'investigació-acció perquè suposa reconèixer l'exercici de la participació com un procediment per a la presa de decisions en processos de reflexió, conscienciació i acció per al canvi i la millora del projecte. Construir un projecte per afavorir la participació infantil des del Programa d'Infància de l'Ajuntament amb un plantejament deliberatiu i coparticipat trenca amb la forma de fer des de fora i amb un estil impositiu, i ofereix la possibilitat a aquells que ho desitgin d'implicar-se més o menys activament en el procés de transformació. Aquesta possibilitat permet, sobretot als professionals, l'oportunitat de replantejar-se altres formes de relacionar-se i de dinamitzar la participació dels infants. La implicació dels agents en l'anàlisi de la proposta, el canvi i la innovació, els permet, després, identificar les debilitats i fortaleces de la proposta. També els aporta la possibilitat d'aprendre com fer el procés d'innovació d'una pràctica educativa de manera col·laborativa, processual, deliberativa i constructiva.
- Cal que la participació infantil passi a ser un tema central de les polítiques municipals. Ha de ser un tema transversal, i no exclusivament del Departament d'Educació i/o del Departament de Participació Ciutadana, que ocupi i preocupi a totes les àrees municipals. La investigació duta a terme ha posat de manifest la importància de relacionar els dos contextos educatius amb els seus agents, com són l'escola i la ciutat, a l'hora de treballar per a l'objectiu comú, que és l'eix central de la formació de la ciutadania: la participació. Per assolir aquest objectiu, és imprescindible tenir els compromisos polítics corresponents i desenvolupar condicions organitzatives adequades que afavoreixin els processos de reflexió crítica i permetin elaborar un model d'intervenció reflexionat en l'acció i sobre l'acció. El compromís sociopolític es concreta en accions específiques perquè els agents implicats en el procés desenvolupin iniciatives coordinades per assolir un objectiu compartit i dotacions pressupostàries perquè el projecte es desenvolupi amb unes condicions favorables.

Les ciutats i les escoles necessiten de projectes de participació que, com assenyalava un tutor en la seva avaluació, tinguin la voluntat «d'ensenyar als nens formes de participació, l'existència d'uns drets i uns deures, les condicions d'un bon diàleg...» (10E9T6). Des de la corresponsabilitat, i des de la recerca de la millora de la pràctica, podem impulsar la participació dels infants en la seva vida quotidiana i demostrar-los, demostrar-nos, que afavoreix la construcció d'un projecte col·lectiu del que en formem part activa.

Referències

- Apple, M.W.; Beane, J.A. [comp.] (1997) *Escuelas democráticas*. Madrid, Morata.
- Alfageme, E.; Cantos, R.; Martínez, M. (2003) *De la participación al protagonismo infantil. Propuestas para la acción*. Madrid, Plataforma de Organizaciones de Infancia.
- Bolívar, A. (2005) «La ciudadanía a través de la educación». *Seminario: 2005. Año Europeo de la Ciudadanía a través de la Educación*. Madrid, Ministerio de Educación y Ciencia. Disponible a: <http://www.educacionciudadania.mec.es/documentos/bolivar3.pdf> [accés: 15.01.2010].
- Carr, W.; Kemmis, S. (1988) *Teoría crítica de la enseñanza*. Barcelona, Martínez Roca.
- Cortina, A. (1999) *Los ciudadanos como protagonistas*. Barcelona, Galaxia Gutenberg.

- Diputació de Barcelona (1999) «Les ciutat que s'eduquen». *Temes d'educació*, 13. Monogràfic.
- Fernández i Barrera, J. (2009). «El dret dels infants a participar: condicions i condicionants». *Temps d'Educació*, 37, p. 197-216.
- Hart, R. (1993) *La participación de los niños: De la participación simbólica a la participación auténtica*. Colombia, Gente Nueva.
- (2001) *La Participación de los niños en el desarrollo sostenible*. Barcelona, UNICEF, P.A.U. Education.
- Novella, A. (2005) *La participació social de la infància a la ciutat: Estudi sobre l'experiència de l'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat*. Barcelona, Universitat de Barcelona (tesi doctoral).
- (2008a) *Els reptes de la participació dels infants, deixem enrere les promeses per fer-la realitat*. Quaderns d'acció social, 2. Departament d'Acció Social i Ciutadania. Generalitat de Catalunya.
- (2008b) «Formes de participació infantil: la concreció d'un dret». *Educació social, Revista d'intervenció socioeducativa*, 29.
- (2009) *La participació dels infants a la ciutat des del Consell d'Infants*. Col·lecció Infància i Adolescència, 2. Departament d'Acció Social. Generalitat de Catalunya.
- Puig, J.M. (1996) *La construcció de la personalitat moral*. Barcelona, Paidós.
- Puig, J.M.; Martín, X.; Escardíbul, S.; Novella, A. (1997) *Com fomentar la participació a l'escola. Propostes d'activitats*. Barcelona, Graò.
- Roig, M. (2007). «Barrios, pueblos y ciudades educadoras: los proyectos educativos de ciudad, un ejercicio de corresponsabilidad», a Merino, A. i Plana, J. [coord.] *La ciudad educa. Aportaciones para una política educativa local*. Barcelona, Ediciones del Serbal.
- Subirats, J. (2004). *Quina educació per a quines ciutats?. Ponència presentada al Congrés Ciutats Educadores. Genova*. Disponible a: <http://www.deprop.net/Continguts/Textos/CongresAICEGenovaPonenciaCatalaResum.pdf> [accés: 19.07.2010].
- Tonucci, F. (1997) *La Ciutat dels infants, una manera nova de pensar la ciutat*. Barcelona, Barcanova.
- (2004) *Quan els infants diuen PROU!* Barcelona, Graò.
- Trilla, J. (1998) «Pensar la ciutat des de l'educació». *Seminari Projecte educatiu de ciutat. Temes d'Educació*, 12, p. 13-55.
- Trilla, J.; Novella, A. (2001) «Educación y participación social de la infancia». *Revista Iberoamericana de Educación*, 26, p. 137-164.
- Verhellen, E. (1992) «Los derechos del niño en Europa». *Infancia y Sociedad*, 15, p. 38-60.
- (1994) «Evolución y desarrollo histórico del papel de los niños y las niñas en la vida familiar: participación y negociación». *Actas recogidas en la revista Infancia y Sociedad*, 31-32, p. 50-71.
- (2002) *La Convención sobre los derechos del niño. Trasfondo, motivos, estrategias, temas principales*. Amberes/Apeldoorn, Garant (Versió castellana coordinada per Ferran Casas i Marta Sadurni).
- Villasante, T.; Montañés, M.; Martí, J. (2000) *La investigación social participativa. Construyendo ciudadanía 1*. Barcelona, El Viejo Topo.

Ciudad, escuela y participación infantil: evaluación e innovaciones participadas del proyecto 'La participación de los niños en la ciudad'

Resumen: Actualmente, la participación infantil es una responsabilidad compartida por municipio y escuela. La experiencia del proyecto *La participación de los niños en la ciudad*, desde 1998, trabaja para promover la participación de los niños en la ciudad. El proceso de desarrollo del proyecto se enmarca en una investigación-acción, que nos permite identificar los elementos que los niños identifican que han aprendido y su utilidad, así como los aspectos que consideran que les han gustado más y menos del conjunto del proyecto desarrollado en el aula. La percepción de los niños nos da elementos para evaluar e identificar innovaciones de forma participada.

Palabras clave: participación infantil, ciudadanía, ciudad, escuela, educación en valores

Ville, école et participation infantile : évaluation et innovations dans le cadre du projet 'La participation des jeunes enfants à la ville'

Résumé : Actuellement, la participation infantile est une responsabilité partagée entre la commune et l'école. L'expérience du projet *La participation des jeunes enfants à la ville* («La participació dels infants a la ciutat»), qui est développé depuis 1998, vise la promotion de la participation des jeunes enfants à la ville. Les résultats du projet, qui s'inscrit dans une recherche-action, indiquent des éléments que les jeunes enfants identifient comme ayant été appris et leur utilité, de même que les aspects qu'ils considèrent qui leur ont plus ou moins plus dans l'ensemble du projet développé dans la classe. La perception des jeunes enfants nous donne des éléments pour évaluer et identifier les innovations de manière partagée.

Mots clés : participation infantile, citoyenneté, ville, école, éducation aux valeurs

City, school and children's participation: evaluation and innovation resulting from the project 'Children's participation in the city'

Abstract: Children's social participation is a responsibility that is shared by municipalities and schools today. Since 1998, the project *Children's participation in the city* («La participació dels infants a la ciutat») has worked to promote the involvement of children in the municipality. The results of the project, which incorporated research and action, include the aspects the children considered that they had learnt and their usefulness, as well as the elements that they had liked more and those they had liked less in the entire project, which was carried out in the classroom. The children's perceptions provide us with information with which to jointly assess and identify innovations.

Keywords: children's participation, citizenship, city, school, education in values